

Hans Küng

Η
ΑΡΧΗ
ΤΩΝ
ΠΑΝΤΩΝ

ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Εκδόσεις Ουρανός

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: DER ANFANG ALLER DINGE
Από τις Εκδόσεις Piper Verlag GmbH, Μόναχο 2005
ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Η αρχή των πάντων – Φυσικές επιστήμες και Θρησκεία**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Hans Küng
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ευάγγελος Θεοδώρου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γεράσιμος Λυκαρδόπουλος
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ηλίας Μασούρης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Hans Küng, 2005
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ουρανός Α.Ε., Αθήνα 2009

Οι Εκδόσεις Ουρανός είναι κατοχυρωμένη επωνυμία
των Εκδόσεων ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2009

ISBN 978-960-453-537-8

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε..
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μανρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfoffi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

Hans Küng

Η
ΑΡΧΗ
ΤΩΝ
ΠΑΝΤΩΝ
ΦΥΣΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΟΡΙΣΚΕΙΑ

Μετάφραση:
Ευάγγελος Θεοδώρου
Ομότιμος Καθηγητής – πρ. Πρύτανης
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Εκδόσεις Ουρανός

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικές επισημάνσεις του μεταφραστή	15
Πρόλογος στην ελληνική έκδοση	24
Γενηθήτω φῶς!	27

A. ΜΙΑ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΟΛΑ;

1. Το αίνιγμα της πραγματικότητας	
α) Ένα διπλό αίνιγμα	34
β) Το νέο κοσμικό μοντέλο: Κοπέρνικος, Κέπλερ, Γαλιλαίος	36
γ) Η [Δυτική] Εκκλησία εναντίον της Φυσικής Επιστήμης	39
δ) Νίκη της Φυσικής Επιστήμης	41
2. Φυσικοεπιστημονική περιγραφή της αρχής	
α) Η Νέα Φυσική. Ο σχετικιστικός χωροχρόνος του Αϊνστάιν	45
β) Διαστελλόμενο σύμπαν	46
γ) Η πρωταρχική έκρηξη και οι συνέπειες	48
3. Τι συγκρατεί εσώτατα τον κόσμο	
α) Ο Χάιζενμπεργκ και η θεωρία των Κβάντα	52
β) Ο παγκόσμιος τύπος – μια μεγάλη ελπίδα	55
γ) Gut αντί God; Χόκινγκ	57

δ) Ο παγκόσμιος τύπος – μια μεγάλη απογοήτευση	60
4. Φιλονικία για τα θεμέλια στα Μαθηματικά	
α) Μαθηματικά ελεύθερα από αντίφαση: Γκέντελ.....	63
β) Ουδεμία οριστική θεωρία για όλα	67
γ) Αφορμή για κριτικό αυτοστοχασμό	68
5. Ανεπάρκεια του Θετικισμού	
α) Απόκρουση του μεταεμπειρικού; Πόπερ	73
β) Μόνον άνευ νοήματος φαινομενικά προβλήματα;	75
γ) Η επαλήθευση όλων των προτάσεων είναι αδύνατη και στη Φυσική Επιστήμη επίσης	77
δ) Ιδιαίτερη νομοτέλεια και όρια της φυσικοεπιστημονικής γνώσης	80
6. Η προβληματική φύση της πραγματικότητας	
α) Σύμπαν – Άνθρωπος – Εγώ	84
β) Πολυδιάστατη και πολυστρωματική πραγματικότητα	86
γ) Ο Λόγος, αλλά όχι μόνον ο Λόγος	89
7. Φυσική Επιστήμη και Θεολογία: διαφορετικές προοπτικές	
α) Φυσική Επιστήμη: Θεμέλιο, αλλά όχι το Όλο ...	92
β) Και η Θεολογία επίσης έχει ανάγκη αυτοκριτικής	94
γ) Η επιστημονική γνώση της Φυσικής δεν μπορεί να υπερβεί τον κόσμο της εμπειρίας	97

- δ) Αντί ενός μοντέλου σύγκρουσης ή συγχώνευσης
ένα μοντέλο συμπληρωματικότητας 100

B. Ο ΘΕΟΣ ΩΣ ΑΡΧΗ

1. Το ερώτημα για την Αρχή των αρχών
- α) Η αρχική μοναδικότητα 104
  - β) «Κοπερνίκεια στροφή» στη φιλοσοφία:
Ντεκάρτ 106
  - γ) Αποδείξεις περί Θεού – καταδικασμένες
σε αποτυχία: Καντ 107
  - δ) Και οι αντίθετες αποδείξεις είναι επίσης
αποτυχημένες 109
2. Φυσική Επιστήμη μπλοκαρισμένη από την κριτική
της Θρησκείας;
- α) Ορθά και εσφαλμένα σημεία της κριτικής της
Θρησκείας: Φόιερμπαχ, Μαρξ, Φρόιντ 112
  - β) Θάνατος του Θεού; Νίτσε 114
  - γ) Η Φυσική Επιστήμη πρέπει να βγάλει τον Θεό
από το παιχνίδι 116
  - δ) Αθεϊσμός κατανοητός, αλλά όχι αναγκαίος 118
3. Από πού προήλθαν οι σταθερές της φύσης;
- α) Ένα σύμπαν – πεπερασμένο σε χρόνο
και χώρο 121
  - β) Διανοητική έλλειψη βοήθειας στο ζήτημα
της αρχικής αιτίας 124
  - γ) Από πού προήλθαν οι κοσμικές αρχές
της τάξης; 128

δ) Ενστικτώδης αντίθεση	131
4. Αντιδράσεις στο κοσμικό λεπτό συνταίριασμα	
α) Κοσμολογική εξωεμπειρική θεώρηση: Εναλλακτικά σύμπαντα	134
β) Αντερώτηση: Το δικό μας σύμπαν – ένα ανάμεσα σε πολλά;	137
γ) Κοσμολογική θεωρητική επιχειρηματολογία: Ένα σύμπαν Σχεδιαστού;	143
δ) Αντερώτηση: Μια φυσικοεπιστημονική απόδειξη του Θεού;	146
ε) Αμφίβολη θεμελίωση	147
5. Γιατί δεν υπάρχει το τίποτε;	
α) Λύση των αιγιμάτων του κόσμου;	151
β) Με τη γνώση αυξάνεται επίσης η αγνωσία	154
γ) Προσέγγιση στο πρωταρχικό μυστήριο	159
δ) Ο Θεός ως υπόθεση	162
ε) Ο Θεός ως πραγματικότητα	164
στ) Ένα αρχιμήδειο σημείο	167

Γ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ Ή ΕΞΕΛΙΞΗ;

1. Η αρχή ως αρχή ενός γίνεσθαι	
α) Εξέλιξη των βιολογικών ειδών: Δαρβίνος	172
β) Καταγωγή του ανθρώπου από το ζωικό βασίλειο	
2. Θεολογική άμυνα	
α) Αγγλικανική αμηχανία	177

β) Μια δεύτερη περίπτωση Γαλιλαίου για τη [Ρωμαιο]Καθολική Εκκλησία	179
γ) Προτεσταντικός Δημιουργισμός [Kreationismus]	181
3. Εξέλιξη με ή χωρίς τον Θεό;	
α) Πρόοδος χωρίς τον Θεό: Κοντ	186
β) Εξέλιξη προς τον Θεό: Τειϊγάρ ντε Σαρντέν ...	189
γ) Θεός μέσα στην εξελικτική διαδικασία: Γουάιντχεντ	194
4. Πώς να σκεπτόμαστε τον Θεό;	
α) Υπάρχει εναλλακτική λέξη για τη λέξη Θεός;	200
β) Θεός – ένα υπεργίγινον;	202
γ) Χρονοχώρος, περιβαλλόμενος από αιωνιότητα και μη δυνάμενος να μετρηθεί	204
δ) Είναι ο Θεός πρόσωπο;	207
5. Βίβλος και δημιουργία	
α) Μύθοι περί δημιουργίας στις θρησκείες του κόσμου	212
β) Ανάγκη για πληροφόρηση;	216
γ) Η Μάγκνα Κάρτα της ιουδαιο-χριστιανικής θεώρησης του κόσμου	219
δ) Μια μεταφορική εικονική γλώσσα	223
ε) Ουδεμία εναρμόνιση ή ανάμειξη	226
6. Η μαρτυρία της πίστης για το έσχατο πόθεν	
α) Δημιουργία του χρόνου και του χώρου από το τίποτε	229

β) Ποιο είναι σήμερα το νόημα της πίστης στη δημιουργία;	232
γ) Σε «φῶς ἀπρόσιτον»	237

Δ. ΖΩΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ;

1. Από πότε υπάρχει ζωή;	
α) Τι είναι ζωή;	243
β) Είμαστε μόνοι στο σύμπαν;	245
γ) Άκαρπη αναζήτηση	248
2. Πώς έγινε η ζωή;	
α) Οι φορείς της ζωής	253
β) Η ύλη αυτοοργανώνεται	255
3. Τύχη ή αναγκαιότητα;	
α) Προτεραιότητα της τύχης;	260
β) Φυσικοί νόμοι κατευθύνουν την τύχη	261
γ) Θεός περιττός;	264
δ) Υπαρξιακή επιλογή	266
4. Γιατί ένας κόσμος φιλικός στη ζωή;	
α) Εξέλιξη προς τον άνθρωπο	268
β) Μια ανθρωπική αρχή;	270
γ) Ουδεμία εσχάτη θεμελίωση	273
5. Θαύματα	
α) Κατάλυση των φυσικών νόμων;	277
β) Δεδομένα της βιβλικής κριτικής	279
γ) Ενδείξεις για την πίστη	280

6. Πώς να σκεπτόμαστε για την ενέργεια του Θεού;
 α) Κατανόηση του Θεού ως Πνεύματος 281
 β) Ο άπειρος δρα μέσα στο πεπερασμένο 285
 γ) Ουδείς ανταγωνισμός μεταξύ Θεού
 και κόσμου 287

Ε. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

1. Φυσική ανάπτυξη του ανθρώπου
 α) Η ιστορία της καταγωγής 294
 β) Εξ Αφρικής έρχεται ο άνθρωπος 297
 γ) Παλαιότατα ίχνη της Θρησκείας 300
2. Ψυχική ανάπτυξη του ανθρώπου
 α) Το πρόβλημα της σχέσης σώματος
 και ψυχής 305
 β) Psyche αντί της Seele 307
 γ) Περιορισμένη ελευθερία 310
 δ) Κατευθυνόμενος από το περιβάλλον
 και προγραμματισμένος εκ των προτέρων 312
3. Εγκέφαλος και πνεύμα
 α) Προσδιορισμένος από φυσικοχημικές
 διαδικασίες του εγκεφάλου; 314
 β) Η ελευθερία της βουλήσεως είναι
 αυταπάτη; 317
 γ) Νευροεπισημονική μείωση της σημασίας
 της ευθύνης και της ενοχής 320

4. Όρια της έρευνας του εγκεφάλου	
α) Άγνοια της καθοριστικής εγκεφαλικής περιοχής	324
β) Τα μεγάλα προβλήματα των νευρολογικών επιστημών	326
γ) Η Χημεία και η Φυσική δεν εξηγούν το Εγώ	331
δ) Εμπειρία της ελευθερίας	335
ε) Ο πνευματικός κόσμος	338
5. Αρχές του ανθρώπινου ήθους	
α) Εξελικτικοβιολογικοί και κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες	343
β) Το πρωταρχικό ήθος ως βάση παγκόσμιου ήθους	345
γ) Το βιβλικό ήθος έχει επίσης μια ιστορία	347
δ) Το ένα φως και τα πολλά φώτα	349

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΝΤΩΝ

α) Φυσικοεπιστημονικές υποθέσεις περί του τέλους	353
β) Αποκαλυπτικά οράματα περί του τέλους	357
γ) Το νόημα των βιβλικών οραμάτων	360
δ) Θάνατος μέσα στο φως	364

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ-ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ .....

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ.....

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ .....

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

*Το βιβλίο του Καθηγητού Hans Küng
περί του διαλόγου των εκπροσώπων
των Φυσικών Επιστημών και της Θρησκείας*

Ευχαρίστως ανέλαβα την εκ της γερμανικής στην ελληνική γλώσσα μετάφραση του παρόντος βιβλίου του Ελβετού Ομοτίμου Καθηγητού του Πανεπιστημίου της Τυβίγγης Γερμανίας Hans Küng, που έχει τίτλο Η αρχή των πάντων και υπότιτλο Φυσικές Επιστήμες και Θρησκεία. Πρόκειται για μία αξιολογότετη και επιτυχημένη προσπάθεια συμβιβασμού της Θεολογίας και των Φυσικών Επιστημών πάνω στο ζήτημα της αιτίας και αρχής όλων των πραγμάτων (υλικού σύμπαντος, γης, εμβίων φυτών και ζώων, ανθρώπου και του πνεύματός του) και του επί της γης τέλους αυτών.

Ο πολυγραφότατος και γνωστός στη Χριστιανική Οικουμένη και σε άλλα θρησκευτικά περιβάλλοντα διακεκριμένος συγγραφέας στο έργο του αυτό –συγκεντρώνοντας και επεξεργαζόμενος με κριτική οξυδέρκεια ποικίλο ουσιαδεις αστροφυσικό, αστρονομικό, μαθηματικό, φυσικοχημικό, φυσιογνωστικό, βιολογικό, ανθρωπολογικό, παλαιοντολο-

γικό, ιστορικό, νευρολογικό, ψυχολογικό, ψυχιατρικό, φιλοσοφικό (γνωσιολογικό, αξιολογικό, μεταφυσικό), κοινωνιολογικό, κοσμοθεωρητικό και βιοθεωρητικό υλικό–, προσφέρει ένα σημαντικό εγχειρίδιο συγχρονισμένης πρωτότυπης κοσμολογικής και ανθρωπολογικής «Απολογητικής» τελείως νέου είδους. Διαλέγεται μέσα στα όρια της ανθρώπινης γνωστικής ικανότητας, η οποία δεν είναι δυνατό να εισδύσει λογικά στη σφαίρα του Υπερβατικού και Θείου, αλλ’ όμως με διονυχιστική αξιοποίηση των εμπειρικών φυσικοεπιστημονικών δεδομένων και πορισμάτων δύναται να υποδεικνύει το αστήρικτο των στρεφομένων εναντίον της πίστης φυσικοεπιστημονικών υποθέσεων και θεωριών, να καθιστά φανερόν ότι η πίστη αυτή, που συνδέεται με άμεση βιωματική εμπειρία, είναι όχι «παρά λόγον», αλλά «υπέρ λόγον».

Ο Καθηγητής Küng, παρουσιάζοντας είτε εμπειρικές διαπιστώσεις, είτε θεωρίες, υποθέσεις και απλές απόψεις εκπροσώπων διαφόρων επιστημονικών κλάδων και συσχετίζοντάς τις με την από αυτόν ερμηνευόμενη βιβλική διδασκαλία, καθιστά φανερό ότι μόνον η κακή χρήση, είτε της Επιστήμης είτε της Θρησκείας είτε αμφοτέρων, είναι η κυρία αιτία της σύγκρουσης μεταξύ τους. Προχωρώντας βήμα προς βήμα στο διάλογό του με τους εκπροσώπους των Φυσικών Επιστημών και χρησιμοποιώντας με επιδεξιότητα διαλεκτική σωκρατική ή μαιευτική μέθοδο εξαιρετικής ποιότητας, ξεκινά –σε κάθε επιμέρους περίπτωση– το διάλογο χωρίς προκαταλήψεις, δίνοντας συχνά στην αρχή την εντύπωση ότι συμφωνεί προς τις απόψεις των αντιφρονούντων. Τις παραθέτει αντικειμενικά κατά σφαιρικό και εξονυχιστικό τρόπο

και στο τέλος χωρίς παιάνες νίκης είτε μόνο με μια ερώτηση, που έχει μια και μόνη αυτονόητη απάντηση, είτε με διατυπώσεις σοβαρών ειδικών επαϊόντων επιστημόνων πείθει για το αστήρικτο των δήθεν επιστημονικών αιτιάσεων εναντίον της πίστης. Σ' αυτό συνίσταται η μεγάλη προσφορά του βιβλίου του.

Αλλά το έργο του Hans Küng δεν προσφέρει μόνο κριτικά επεξεργασμένο έτοιμο υλικό προς οικείωση και εμπλουτισμό του πνευματικού οπλοστασίου μας, αλλά είναι και παρότρυνση προς τους θεολόγους και τους διανοούμενους Χριστιανούς να παρακολουθούν κατά το δυνατόν τα τελικά πορίσματα των διαφόρων θύραθεν επιστημών προς οικείωση και αξιοποίηση και προς ανάπτυξη επιτυχούς διαλόγου με τους εκπροσώπους τους για ζητήματα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα προς τον κοσμοθεωρητικό και βιοθεωρητικό προσανατολισμό τους. Έτσι ο επιφανής συγγραφέας του βιβλίου μάς διδάσκει ότι για τα ζητήματα αυτά πρέπει να εγκαταλείψουμε την αυτάρκεια, τη χειμερία νάρκη, το δογματισμό και τον πνευματικό στρουθοκαμηλισμό, για να κεντρίζουμε και αφυπνίζουμε συνεχώς το ενδιαφέρον μας για περαιτέρω συνεχώς ανανεούμενη μελέτη προς συγχρονισμένη και αξιόπιστη διαλογική επικοινωνία με αντιφρονούντες.

Ο συγγραφέας H. Küng αισθητοποιεί άριστα το δεοντολογικό αίτημα για τη διπολικότητα κάθε διαλόγου, του οποίου η ροή κινείται μεταξύ δύο πόλων, διότι με κάθε διάλογο προσφέρουμε και δεχόμαστε. Πρέπει να είμαστε βέβαιοι, ότι από οποιονδήποτε διάλογο κάτι μπορούμε να διδαχθούμε. Γι' αυτό αποστολή του Χριστιανού, που συνδια-

λέγεται, δεν είναι να προσφέρει μόνο λόγους διαφωτιστικούς, παραμυθητικούς, παραινετικούς, προτρεπτικούς, ελεγκτικούς και επιτιμητικούς. Με το να ακούμε τους άλλους με προσοχή είναι δυνατό να προσφέρουμε μεγαλύτερη υπηρεσία παρά με το να κηρύττουμε σ' αυτούς. Πολλοί, ακόμη και μεγάλοι επιστήμονες, ζητούν ένα αντί για να τους ακούσει και δεν το βρίσκουν ανάμεσα σε πολλούς Χριστιανούς, διότι αυτοί συχνά ομιλούν ακόμη και όταν πρέπει ν' ακούνε.

Το βιβλίο αυτό του H. Küng, σύμφωνα προς τα ήδη λεχθέντα, προβάλλει επιπλέον το αίτημα, κατά το οποίο οι θεολόγοι και οι πιστοί, αντικρούοντας εκείνους που διαφωνούν προς τις χριστιανικές αλήθειες, πρέπει να παρουσιάζουν τις απόψεις, τα επιχειρήματα και τις αντιρρήσεις των διαφωνούντων κατά τρόπο ευσυνείδητο και αντικειμενικό και όχι κατά τρόπο επιλεκτικό και αποσπασματικό προς επίτευξη εύκολης φαινομενικής επιτυχίας και θριαμβολογίας.

Επίσης το ίδιο βιβλίο δεν οδηγεί σε σύγχυση των ορίων του καταφατισμού και αποφατισμού. Με τη σύγχυση αυτή είναι δυνατό να γίνει μετάσταση της διαλογικής ενέργειας από τον ενδοκοσμικό χώρο και καταφατισμό προς την υπερβατική και απρόσιτη στο λόγο περιοχή του αποφατισμού, όπου η μεν ουσία του Δημιουργού Θεού είναι τελείως απροσπέλαστη, το δε όργανο για τη μέθεξη των προσιτών στον άνθρωπο και μεθεκτών από αυτόν θείων ενεργειών και για την προσοικείωση του θαβρωείου φωτός είναι όχι ο «καθαρός λόγος», αλλά η βιωματική εμπειρία και η άμεση εσωτερική θέα, η οποία για τη γνήσια χριστιανική Γνωσιολογία, πέραν της κατ' αίσθησιν εμπειρίας και της διανοητικής-συλ-

λογιστικής λειτουργίας, θεωρείται ως τρίτη πηγή γνώσεως (πρβλ. Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Φαινομενολογία και Δεοντολογία της Ελληνικής Θεολογίας στο λυκαυγές της τρίτης χιλιετίας, Αθήνα 2006, σσ. 17-18). Επίσης ο H. Küng με την προβολή των βιβλικών μηνυμάτων (λ.χ. της Γένεσης, του βιβλίου των Ψαλμών, της Καινής Διαθήκης) βοηθεί να κατανοήσουμε, ότι οι Χριστιανοί δεν πρέπει εν ονόματι μονομερούς και αποκλειστικής προσκόλλησης στον αποφατισμό να συρρικνώνουν, αποδυναμώνουν ή και να καταργούν το διάλόγό τους στα πλαίσια του καταφατισμού, ο οποίος, ως συνάγεται εκ της Αγίας Γραφής και της Ιεράς Παραδόσεως, έχει κεντρική θέση στον προσιτό στην ανθρωπινή διάνοια τομέα των ενδοκοσμικών και ιστορικών συναρτήσεων της Θείας Αποκαλύψεως και της Εκκλησίας.

Γενικά η κοσμολογική και ανθρωπολογική διδασκαλία του H. Küng μας δίνει το δικαίωμα να συμπεράνουμε ότι είναι αναγκαίος ο εκάστοτε συγχρονισμένος διάλογος προς αντίκρουση των επιθέσεων εναντίον της πίστης και επομένως είναι άδικο να χαρακτηρίζονται ως «σχολαστικίζοντες» αρνητές του χριστιανικού πνεύματος όσοι, στηριζόμενοι στο παράδειγμα των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας, επικαλούνται και τη μαρτυρία αστρονόμων ή φυσικών ή βιολόγων ή ιατρών ή ψυχολόγων κ.ά., όχι για να εισδύσουν λογικά στο μυστήριο της Αγίας Τριάδας ή του προαιώνιου σχεδιασμού του «χρόνοι αιώνιοι σεσιγημένου» (Ρωμ. ιστ', 25) μυστηρίου της Θείας Οικονομίας, αλλά για να αντικρούσουν τους ισχυρισμούς των πολεμίων της πίστης ή για να επαναλάβουν ότι «οί ούρανοί διηγούνται δόξαν Θεοῦ»

(Ψαλμ. 18, 1) ή ότι «τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης» (Ρωμ. 1, 20) ή ότι «πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός» (Εβρ. 3, 4) ή ότι «ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους» (Α΄ Κορ. 13,12) ή ότι προς τον πυρήνα της εξιστόρησης του γεγονότος της Αναστάσεως του Κυρίου συναρτάται το προσιτό στον ανθρώπινο λόγο πλήθος ιστορικών γεγονότων, κατά τα οποία οι Απόστολοι ως αυτόπτες και αὐτήκοοι ήταν πεπεισμένοι για το θεμέλιο αυτό του Χριστιανισμού και γι' αυτό ὅλοι σχεδόν υπέγραψαν με το αἷμα τους τη μαρτυρία: «Ὁ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἔθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν... ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν» (Α΄ Ιωαν. 1, 2).

Η παρούσα ελληνική μετάφραση είναι δυνατό να συντελέσει στον προσανατολισμό των αναγνώστων εκείνων, οι οποίοι καλόπιστα νομίζουν ότι η Επιστήμη αντιτίθεται στη χριστιανική πίστη. Εξάλλου η μετάφραση αυτή δύναται να υποβοηθήσει εκείνους που είναι υπεύθυνοι για τη μόρφωση των νέων.

Ο υπογραφόμενος, γνωρίζοντας κάπως εκ των προτέρων το κεντρικό κοσμολογικό και ανθρωπολογικό περιεχόμενο του βιβλίου του Καθηγητού Η. Küng, ευχαρίστως απεφάσισα να ανταποκριθῶ στην πρόσκληση του προ ετών φίλτατου φοιτητή μου κ. Αθανασίου Ψυχογιού, Διευθύνοντος Συμβούλου των αξιόλογων Εκδόσεων Ψυχογιός, για τη μετάφραση του βιβλίου. Επειδή επίσης γνώριζα, ότι ο Καθηγητής Küng είναι φιλελεύθερος θεολόγος, που αντιμετωπίζει κριτικά ὄχι μόνο τις ακρότητες του Παπισμού, αλλά και

μερικές διδασκαλίες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που συμπεριλαμβάνονται και στη διδασκαλία της Ορθόδοξου Εκκλησίας, γι' αυτό πήρα την απόφαση για τη μετάφραση με τη σκέψη ότι –με τη σύμφωνη γνώμη του εκδότη– θα έκανα χρήση και της κατά το μάλλον ή ήττον καθιερωμένης παράθεσης μερικών σημειώσεων του μεταφραστού, που θα περιέχουν –υπό ορθόδοξη οπτική γωνία– μερικά στοιχεία, που αναφέρονται σε σπουδαία σημεία του βιβλίου, σχετιζόμενα λ.χ. προς το δαρβινισμό ή την κριτική ερμηνεία της Αγίας Γραφής και την καθ' όλου Χριστολογία. Επιπλέον μερικές σημειώσεις θα συντελούν στη διασάφηση ή συμπλήρωση κάποιων πολύ συνοπτικών διατυπώσεων του βιβλίου.

Έτσι η μετάφραση –που προσπαθεί να μείνει απόλυτα πιστή ακόμη και στο ύφος του συγγραφέα (λ.χ. στη χρήση ασυνδέτων διατυπώσεων και ελλειπτικών φράσεων με διπλή, άνω και κάτω, τελεία)– θα είναι ένα εγχειρίδιο όχι μόνο διεπιστημονικού στοχασμού, αλλά σε μερικά ουσιώδη ζητήματα και ενδοχριστιανικού θεολογικού από ορθόδοξη σκοπιά διαλόγου, που θα στηρίζεται σε αντικειμενική γνώση τόσον των απόψεων ιδίως των φιλελεύθερων ετερόδοξων θεολόγων, όσον και των αντίστοιχων συμφώνων προς αυτές ή αποστασιοποιημένων από αυτές διδασκαλιών της ορθόδοξου παραδόσεως. Ένας τέτοιος διάλογος είναι δυνατό να οδηγήσει κάθε πιστό (ορθόδοξο ή ρωμαιοκαθολικό) στο να επαναλαμβάνει ανεμπόδιστα τους ωραίους και παρήγορους λόγους, που χρησιμοποιεί ο Η. Küng στο τέλος του βιβλίου του:

«Δύναμαι –λέγει– να κατανοώ... τον Θεό ως το Άλφα και το Ωμέγα, την αρχή και το τέλος όλων των πραγμάτων.

Και γι' αυτό ως ένα θάνατο μέσα στο φως». Για το φως αυτό ο Küng παραθέτει τους εξής λόγους από το τελευταίο κεφάλαιο της Αποκαλύψεως του Ιωάννου: «Καὶ νῦν οὐκ ἔστι ἔτι, καὶ οὐ χρεία λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς φωτιεῖ αὐτούς, καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων» (Αποκ. 22, 5).

ΑΣ επιτραπεί να προσθέσουμε ότι το νεότερο φυσικοεπιστημονικό υλικό, που προβάλλεται από το βιβλίο του Η. Küng ενισχύει τα σχετικά ουσιώδη τελικά κοσμολογικά και ανθρωπολογικά συμπεράσματα σχετικών μελετών, που έγραψε ο υπογραφόμενος κατά τις τελευταίες έξι δεκαετίες. Εξ αυτών αναφέρουμε δειγματοληπτικώς κατά χρονολογική σειρά τις εξής: Η σημερινή εν τη Επιστήμη θέσις της Εξελικτικής Θεωρίας περί της καταγωγής των ειδών της ζωής και του ανθρώπου (Φροντιστηριακά μελέται Ι. Κ. Παπαζαχαρίου), Αθήνα, 1947. – Θεός, Κόσμος, Άνθρωπος («Η μαρτυρία του μακροκόσμου – Η μαρτυρία του μικροκόσμου – Η αρχή της ζωής – Η μαρτυρία των ζώντων οργανισμών. Η θεωρία της εξέλιξης – Εξαήμερος και Επιστήμη – Η ψυχή του ανθρώπου»): Μέρος Β' στο βιβλίο: Αιωνία Αλήθεια, εν Αθήναις, 1960, σσ. 49-154. – Εγχειρίδιον Φιλοσοφίας, Τεύχος Α' (Εισαγωγικά – Γνωσιολογία – Γενική Αξιολογία), Θεσσαλονίκη, 1967. Θρησκεία και Φυσικά Επιστήμαι, Αθήνα 1971. Εκκλησία και φυσικόν περιβάλλον, Αθήναι, 1983. «Το ζήτημα των ενδείξεων της υπάρξεως του Θεού», περ. Θεολογία, Αθήναι 1992, όπου στις σελίδες 211-217 υπάρχει ολόκληρο κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Η Φυσική του Χάους και η Γεωμετρία των Fractals». – Το νόη-

μα και τα όρια της ανθρωπίνης ελευθερίας, περ. Θεολογία, Αθήναι, 2006, σσ. 7-36. «Ορθόδοξη Κοσμολογική Αισθητική», περ. Θεολογία, Αθήναι, 2007, σσ. 439-467. Στις μελέτες αυτές θα ήταν δυνατό να προστεθούν και πολλά άρθρα, που δημοσιεύθηκαν στον περιοδικό και καθημερινό Τύπο.

Τέλος επιβάλλεται να αναφερθεί ότι για τον έλεγχο της ορθότητας της μετάφρασης μερικών επιστημονικών όρων υπήρξε πολύτιμη η συνδρομή εκ μέρους των ειδικών επιστημόνων Νικολάου Αρτεμιάδη (Ακαδημαϊκού, για Μαθηματικά), Γεωργίου Κοντοπούλου (Ομ. Καθηγητού του Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών και Ακαδημαϊκού, για Αστρονομία και Αστροφυσική), Γεωργίου Χριστοδούλου (Ομ. Καθηγητού του ιδίου Πανεπιστημίου, για Νευρολογία και Ψυχιατρική), Γεωργίου Θεοδώρου (Καθηγητού του ιδίου Πανεπιστημίου, για Γεωλογία και Παλαιοντολογία), Δημητρίου Θεοδώρου (Επικ. Καθηγητού του ιδίου Πανεπιστημίου, για Φυσική και Χημεία), και Βασιλείου Τζέρπου (Διδάκτορας Θεολογίας, για την ανεύρεση μερικών ψηφιακών ιστοτόπων στο Διαδίκτυο). Οφείλονται σ' αυτούς θερμές ευχαριστίες, όπως και στις Εκδόσεις Ψυχογιάς για την όλη επιμέλεια της έκδοσης του βιβλίου αυτού.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ομότιμος Καθηγητής και πρ. Πρύτανης του Εθνικού
και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Τακτικό Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας
των Επιστημών και Τεχνών

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

του Hans Küng

Οι Έλληνες ήταν εκείνοι, που πρώτοι μέσα στην ευρωπαϊκή ιστορία συλλογίσθηκαν για την «αρχή των πάντων», για την πρωταρχική πηγή ή αιτία, από την οποία προέρχεται το παν και στην οποία ίσως πάλιν επιστρέφει. Για τον Θαλή αυτή ήταν το ύδωρ, για τον Αναξιμένη ο αέρας, για τον Ηράκλειτο το πυρ, αλλά για τον Αναξίμανδρο το Άπειρο, το ποιοτικά και ποσοτικά απροσδιόριστο. Αλλ' αυτοί οι πρώτοι φιλόσοφοι της φύσης ήδη επίσης σκέφθηκαν, εάν και πώς συμβαίνουν αλλαγές, πώς συμπεριφέρονται το είναι, το γίνεσθαι, ποιοι νόμοι λειτουργούν εδώ.

Αλλά οι Έλληνες ήταν επίσης εκείνοι, στους οποίους χρωστάμε την αρχή της Φυσικής Επιστήμης. Με πρωτοποριακές θεωρίες θεμελίωσαν τις μετέπειτα επιμέρους επιστήμες, προπαντός τα Μαθηματικά, τη Βιολογία, τη Χημεία και τη Φυσική. Πάντοτε εκ νέου γίνεται αναφορά σε μεγάλους στοχαστές, όπως στον μαθηματικό Ευκλείδη, στους ατομικούς Λεύκιππο και Δημόκριτο, στον ια-

τρό Γαληνό και προπαντός στον γενικό [καθολικό] στοχασμό του Αριστοτέλη.

Τέλος οι Έλληνες ήταν επίσης εκείνοι, που ανέπτυξαν μία φιλοσοφική έννοια περί του Θεού. Ο Ξενοφάνης προσδιόρισε τον Θεόν ως το απόλυτα τέλειο, ύψιστο ον. Ο Παρμενίδης γνώριζε μόνο το είναι, το ένα και αγέννητο. Ο Αναξαγόρας θεωρούσε, ότι ο κόσμος αναγόταν στον «νουν», που είχε τη γνώση και δημιουργούσε την τάξη. Πάνω σ' αυτούς οικοδομούσαν τη σκέψη τους οι κλασικοί εκπρόσωποι της Ελληνικής Φιλοσοφίας και κατανοούσαν τον Θεό, όπως ο Πλάτων, ως την ιδέα του αγαθού ή, όπως ο Αριστοτέλης, ως το κινούν ακίνητον, ως αυτοστοχαζόμενη σκέψη.

Και έτσι είναι για μένα μεγάλη χαρά, ότι το βιβλίο αυτό για την «αρχή των πάντων» είναι δυνατό να παρουσιασθεί στην ελληνική γλώσσα. Φυσικά λαμβάνω σοβαρά υπόψη τις εποχικές αλλαγές, τις οποίες, προπαντός από την έναρξη των Νέων Χρόνων, έχει υποστεί το κοσμοειδωλό μας, που διαμορφώθηκε από τους Έλληνες: Ο Γαλιλαίος με τη νέα Αστρονομία, ο Κάρολος Δαρβίνος με τη νέα Βιολογία, ο Αλβέρτος Αϊνστάιν με τη νέα Φυσική είναι ακριβώς μόνο τρία ονόματα, που δείχνουν πόσο πολύ ολόκληρη η ανθρωπότητα έπρεπε ν' αλλάξει τρόπο σκέψης.

Οι νέες αυτές εξελίξεις θεωρήθηκαν συχνά ως απειλή για την πίστη στον Θεό. Μάλιστα βρεθήκαμε αναγκασμένοι να κατανοήσουμε κατά ριζικά νέον τρόπο όχι μόνον την Ελληνική Φιλοσοφία και τη Φυσική Επιστήμη, αλλά

επίσης τη Βίβλο και την Εκκλησιαστική Παράδοση. Η αρχική αντιπαράθεση είχε μόνον αρνητικές συνέπειες για την Εκκλησία και τη Θεολογία.

Επίσης η –προς εναρμόνιση– προσπάθεια, που επεδίωκε να συνταιριάσει τη Φυσική Επιστήμη με τη Θρησκεία, δεν ήταν επιτυχής. Εκείνο, που εμείς σήμερα χρειαζόμαστε, είναι μία κριτική-εποικοδομητική διαλογική αλληλεπίδραση της Φυσικής Επιστήμης και της Θρησκείας: πρέπει οι δικές τους ιδιαίτερες σφαίρες να διαφυλάσσονται, αθέμιτες υπερβάσεις των ορίων τους να αποφεύγονται, απολυτοποιήσεις να αποκρούονται.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, όπως είμαι πεπεισμένος, είναι δυνατός ο αμοιβαίος εμπλουτισμός Φυσικής Επιστήμης και Θρησκείας. Μέσα στις δύο αυτές πολύπλοκες περιοχές οι άνθρωποι σήμερα έπρεπε να είναι καλύτερα πληροφορημένοι. Κατέβαλα όχι ολίγον κόπο για να παρουσιάσω με κατανοητό τρόπο τα σπουδαιότερα πορίσματα της Φυσικής Επιστήμης και συγχρόνως να δείξω ξεκάθαρα τη σχετική φιλοσοφική-θεολογική προβληματικότητα. Και έτσι ελπίζω ότι πολλοί άνθρωποι στην Ελλάδα θα γνωρίζουν καλύτερα τις τεράστιες προόδους της Φυσικής Επιστήμης και συγχρόνως θα διευρύνουν και θα κάνουν πιο βαθιές τις θρησκευτικές γνώσεις τους.

Πολλή χαρά σε μια ανάγνωση, που θα κρατεί το ενδιαφέρον, σας εύχεται εγκάρδια ο Hans Küng.

Τυβίγγη, Ιανουάριος 2009

«ΓΕΝΗΘΗΤΩ ΦΩΣ!»

«Γενηθήτω φῶς!»: Έτσι γράφει η Εβραϊκή Βίβλος στις πρώτες φράσεις της για την «ἀρχήν» του «οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς». Η γη «ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκοτός ἐπάνω τῆς ἀβύσσου καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος».¹ Πριν ἀπὸ ὅλα τα ἄλλα πράγματα, ἀκόμη καὶ πριν ἀπὸ τον ἥλιο, τὴ σελήνη καὶ τ' ἄστρα, δημιουργήθηκε τὸ φῶς. Πιο δυνατὰ ἀπὸ ὅ,τι εἶναι δυνατό να το εκφράσουν ὅλοι οἱ λόγοι καὶ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι μπορούσε ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος να το καταστήσει θεατὸ μέσα στην Καπέλλα Σιζτίνα, τὸ ἔκαμε ὁ Γιόζεφ Χάιντν ν' ἀντηχήσει καὶ ἀκουσθεῖ στο ορατόριό του *Η Δημιουργία*. Με τὸ εκπληκτικὸ αἰφνίδιο ξέσπασμα τοῦ fortissimo ολόκληρης τῆς ορχήστρας ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ μι ελάσσονα στην ακτινοβόλα θριαμβευτικὴ ντο μείζονα ὁ βιβλικὸς λόγος για τὸ φῶς δημιουργήθηκε τρόπον τινὰ ἐκ νέου στη γλώσσα τῆς μουσικῆς.

Ἀλλὰ θα με ἐρωτήσῃ ὁ εκπρόσωπος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν: πιστεύετε λοιπὸν σοβαρὰ, ὅπως πολλοὶ φονταμενταλιστές, ὄχι μόνον στην Ἀμερικὴ, ὅτι ἡ Βίβλος ἀπαντᾷ στο ἐρευνητικὸ ἐρώτημα τῆς Κοσμολογίας: ἀπὸ ποῦ

προέρχονται όλα αυτά; Εκπροσωπείτε ίσως ακόμη μίαν αφελή ασαφή βιβλική πίστη σ' έναν ανθρωπόμορφο Θεό, που έχει δημιουργήσει τον κόσμο σε έξι «ημέρες»; Ασφαλώς όχι: Θα ήθελα να λάβω σοβαρώς υπόψη τη Βίβλο, αλλά γι' αυτό όχι κατά γράμμα.

«Γενηθήτω φῶς!» Δικαίως αυτό ήταν το σύνθημα του «Διαφωτισμού» [Auf-klärung], που μεταδόθηκε από την Αγγλία [«En-lightenment»] και τη Γαλλία [«les Lumières»] και ήθελε να βοηθήσει τον άνθρωπο να βρει με τη χρήση του λογικού την «έξοδο από την ανωριμότητα, που προκάλεσε ο ίδιος στον εαυτό του» (Ιμμ. Καντ²). Διαφωτιστές ήταν όλοι εκείνοι οι ευσεβείς, που ονομάζονταν «φιλοι του φωτός» και ήθελαν ήδη ενωρίς μέσα στην Εκκλησία να συντελέσουν στην ελεύθερη έρευνα και στη χρήση του λογικού και συγχρονισμένου τρόπου κηρυγματικής διαφώτισης, χωρίς εξαναγκασμό και πνευματική κηδεμονία. Και όλοι αυτοί είχαν στο πλευρό τους εκείνη τη μετα-κοπερνίκεια φυσική επιστήμη, η οποία στη δίκη της Ρωμαϊκής Εκκλησίας εναντίον του Γαλιλαίου είχε βγει στο τέλος νικήτρια. Καμιά λοιπόν οπισθοχώρηση πίσω από τον Κοπέρνικο και τον Γαλιλαίο, πίσω από τον Νεύτωνα και τον Δαρβίνο!

Αλλά τώρα πρέπει εγώ αντιστρόφως να ερωτήσω τον εκπρόσωπο των Φυσικών Επιστημών. Δεν μας έχει επίσης μερικές φορές οδηγήσει στην πλάνη και ο Λόγος του Διαφωτισμού; Με όλες τις ευλογημένες προόδους του δεν έχει επίσης και αυτός σε μεγάλο βαθμό δημιουργήσει φονικούς πολεμικούς μηχανισμούς; Δεν έχει ποικιλοτρό-

πως καταστρέψει τα φυσικά θεμέλια της ζωής έτσι ώστε πολλοί άνθρωποι να ανησυχούν για το μέλλον της γης μας; Ναι, υπάρχει μία διαλεκτική του Διαφωτισμού, όπως αυτή αναλύθηκε με οξύνοια από τους Μαξ Χορκχάιμερ και Τ. Β. Αντόρνο³, μία αιφνίδια μεταβολή του φυσικοεπιστημονικού-τεχνικού Λόγου σε παραλογισμό. Μήπως ίσως χρειαζόμαστε ακόμη μίαν άλλη θέαση των πραγμάτων και όχι μόνο τη θέαση των Φυσικών Επιστημών;

«Γενηθήτω φῶς!»: Αυτό θα μπορούσε να πει επίσης ο Αϊνστάιν, όταν διαπίστωσε ότι η ταχύτητα του φωτός είναι η μεγάλη σταθερά, για να «σχετικοποιήσει» πάνω σε αυτή τη βάση τη βαρύτητα, το χώρο και το χρόνο. Ο Αϊνστάιν, επικαλούμενος τους «αιρετικούς», όπως τους Δημόκριτο, Φραγκίσκο της Ασσίζης και ιδίως τον Σπινόζα, εκπροσωπούσε μια ελεύθερη από δόγματα «κοσμική ευσέβεια», που «δεν γνωρίζει κανένα Θεό, τον οποίο θα σκεπτόμασταν σύμφωνα με την εικόνα του ανθρώπου»⁴. Αυτή η κοσμική ευσέβεια είναι γι' αυτόν «το ισχυρότατο και ευγενέστατο ελατήριο τῆς επιστημονικής έρευνας»⁵. «Πόση βαθιά πίστη στο Λόγο τοῦ παγκόσμιου οικοδομήματος και πόση νοσταλγία για τη σύλληψη έστω και μιας μικρής ανταύγειας [αναλαμπής] του αποκαλυφθέντος σ' αυτόν τον κόσμο Λόγου έπρεπε να είναι ζωντανές στους Κέπλερ και Νεύτωνα, έτσι ώστε αυτοί να μπορέσουν εργαζόμενοι χρόνια και χρόνια μέσα στη μοναξιά να ξεδιαλύνουν και να κατανοήσουν το μηχανισμό της ουράνιας μηχανικής... Μόνον όποιος έχει αφιερώσει τη ζωή του σε παρόμοιους σκοπούς, έχει μια

ζωντανή εικόνα για το τι εμπνυχώνει τους ανθρώπους αυτούς και τι τους έχει δώσει τη δύναμη να μένουν πιστοί στο σκοπό τους παρά τις αναρίθμητες αποτυχίες. Είναι η κοσμική θρησκευτικότητα, η οποία χαρίζει τέτοιες δυνάμεις»⁶. Γνωρίζω: Δεν καλλιεργεί κάθε φυσικός επιστήμονας τέτοια θρησκευτικότητα, και σ' αυτό το βιβλίο δεν πρέπει πραγματικά να επιβληθεί ούτε αυτή, ούτε μια άλλη θρησκευτικότητα. Αλλ' επίσης οι εκπρόσωποι των Φυσικών Επιστημών, όταν θελήσουν να δουν πιο πέρα από το περιορισμένο οπτικό τους πεδίο θα μπορέσουν ν' αντιληφθούν τουλάχιστον ότι το ζήτημα της θρησκείας αποτελεί μια πρόκληση γι' αυτούς.

«Γενηθήτω φῶς!»: Επίσης αυτό το βιβλίο θα ήθελε σε περιορισμένη έκταση να μεταδώσει φως – να μεταβιβάσει πιο πέρα εκείνο το φως, που μεταδίδουν τα μεγαλειώδη δεδομένα της Φυσικής και της Βιολογίας για την αρχή του κόσμου, της ζωής και του ανθρώπου· φως, όπως αυτό που κατά εντελώς διαφορετικό τρόπο ακτινοβολεί μετά, όπως και πριν, από την επίκαιρα κατανοούμενη μαρτυρία της Βίβλου· φως, που μπορεί σήμερα να μεταδώσει στους ανθρώπους με ταπεινόφρονα αυτοσυνείδηση μια φωτισμένη Φιλοσοφία και Θεολογία. Η διανοητική ολοκλήρωση σε μια τέτοια μετάδοση είναι σπουδαιότερη από τη δογματική ομοιομορφία και συμφωνία και από την εκκλησιαστική ή κοσμική «ορθότητα» («correctness»).

Βεβαίως αυτό είναι δύσκολο εγχείρημα. Διότι στους τελευταίους αιώνες η έρευνα στις Φυσικές Επιστήμες Κοσμολογία, Βιολογία και Ανθρωπολογία έχει προχω-

ρήσει τόσο ορμητικά και έχει γίνει τόσο εκτεταμένη, ώστε ιδίως ένας «ξένος στην ειδικότητα» μετά βίας μπορεί να κάμει μια συνοπτική επισκόπησή της. Αυτό ισχύει κατά πολλούς τρόπους ακόμη και για φυσικοεπιστήμονες. Εν πάση περιπτώσει ένας από τους μεγάλους επιστήμονες στη Φυσική ήδη ενωρίς έχει διατυπώσει το δίλημμα που αντιμετωπίζει ένας καθολικός τρόπος θεώρησης και έχει δει «τη μία διέξοδο»: «μερικοί από εμάς τολμούν τη συνολική θεώρηση γεγονότων και θεωριών, ακόμη και εάν η γνώση τους εν μέρει προέρχεται από δεύτερο χέρι και είναι ατελής και διατρέχουν τον κίνδυνο να γελοιοποιηθούν». Έτσι έγραψε στο βιβλίο του *Τι είναι ζωή*; εκείνος που άρχισε να μελετά το ζωντανό κύτταρο με τα μάτια ενός φυσικού, ο θεμελιωτής της Κυματομηχανικής και κάτοχος του βραβείου Νόμπελ του 1933 Έρβιν Σρέντινγκερ. Και τη συγγνώμη του μπορεί ο αναγνώστης να τη δεχθεί όπως επίσης τη δική μου.

Εάν θέλει κάποιος να στοχάζεται σε μεγάλες συναρτήσεις και, παρά κάθε αναγκαία ειδίκευση να μη χάνει από το βλέμμα του το Όλον, χρειάζεται μια φιλοσοφικοθεολογική βασική γνώση. Σ' αυτό θέλει να βοηθήσει το βιβλίο μου με συγκεντρωτική μορφή. Είναι περιττό να πω, ότι σ' αυτό φέρνω πίσω τη σκέψη μου σε όλα εκείνα, που τις τελευταίες δεκαετίες έχω μελετήσει, διδάξει και δημοσιεύσει και που τώρα καθιστούν σ' εμένα δυνατό να γράψω συνειδητά ένα μικρό βιβλίο. Θα ήθελα όχι μόνο για Φυσικές Επιστήμες της μόδας να συγκεντρώσω περαιτέρω γνώση, αλλά και για θεμελιώδη φυσικοεπιστημονικά

ζητήματα να δώσω, όπως ελπίζω, μια συνοπτική και πειστική απάντηση. Αυτή κορυφώνεται σε μια παράγραφο για τις αρχές του ανθρώπινου ήθους. Αυτό δείχνει ότι το βιβλίο τούτο έχει επίσης τη θέση του στη συνάφεια του ερευνητικού πεδίου, που αφορά το κοσμικό ήθος.

Γράφω αυτή την εισαγωγή στην αρχή του Ιουλίου 2004 ως πρώτη διατύπωση του χειρογράφου στις ελεύθερες ώρες της προετοιμασίας κατά τη διάρκεια της 4ης Συνέλευσης των εκπροσώπων των παγκόσμιων θρησκειών στη Βαρκελώνη πάνω στο Μοντσεράτ, στρέφοντας το βλέμμα δεξιά προς τον επιβλητικά απόκρημνο φυσικό συμπαγή όγκο με τις κυκλικές μορφές και τους πύργους του, αλλά αριστερά προς τη Βασιλική των Βενεδικτινών και προς το μεταξύ πλατύ τοπίο της Καταλανίας. Έπρεπε αυτό να είναι άραγε ένα ωραίο όνειρο στη μετάβαση από τη νεωτερικότητα προς τη μετα-νεωτερικότητα: την υπερνίκηση συχνά ιδεολογικά χρωματισμένων αντιθέσεων μεταξύ των Φυσικών Επιστημών και της Θρησκείας με μία νέα ανεύρεση κοινών στοιχείων – σε όλες τις διαφορετικές προοπτικές όσον αφορά στην εξέλιξη του κόσμου και του ανθρώπου; Στον Επίλογο του βιβλίου αυτού ευχαριστώ όλους εκείνους, οι οποίοι με βοήθησαν στο εκ του μακρόθεν αντίκρισμα της «αρχής όλων των πραγμάτων».

Hans Küng
Τυβίγγη, Ιούλιος 2004

Α. ΜΙΑ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΟΛΑ;

Οι φυσικοί επιστήμονες μπορούν να είναι υπερήφανοι για όλα τα δεδομένα της έρευνάς τους, που ανακαλύφθηκαν, μελετήθηκαν στοχαστικά και επιβεβαιώθηκαν πειραματικά. Όλοι οι εκπρόσωποι των Φυσικών Επιστημών πρέπει μάλιστα να φέρνουν πίσω τη σκέψη τους σ' αυτή τη βασική επιστήμη, η οποία διερευνά και αναλύει τα στοιχειώδη σωματίδια της ύλης και τις θεμελιώδεις δυνάμεις της υλικής πραγματικότητας. Έτσι μπορούμε να κατανοήσουμε ότι μερικοί επιστήμονες, στηριζόμενοι πάνω στις αναμφισβήτητες θριαμβευτικές επιτυχίες, περίμεναν, ότι μια μέρα θα μπορούσαμε να αποκρυπτογραφήσουμε το σύμπαν μας. Πώς; Βρίσκοντας μια θεωρία για «όλα τα πράγματα», για όλες τις δυνάμεις της φύσης, για όλα όσα υπάρχουν: έναν κοσμικό τύπο [φόρμουλα], που θα μπορούσε να λύσει τα βαθύτατα αινίγματα του κόσμου μας και να εξηγήσει κατά φυσικό τρόπο την όλη πραγματικότητα.

1. Το αίνιγμα της πραγματικότητας

Ο κόσμος μας: Η ελληνική λέξη «κόσμος» έχει μία μα-

κροχρόνια ιστορία. Αρχικά σημαίνει «τάξη»: πρωιμότετη αναφορά υπάρχει στον Όμηρο τον 8ο αι. προ Χριστού για τον παραταγμένο με τάξη στρατό. Έπειτα σημαίνει «κόσμημα»: για πρώτη φορά στον Πυθαγόρα τον 6ο αι. προ Χριστού. Τέλος με την πάροδο του χρόνου η λέξη «κόσμος», σχετιζόμενη προς το κοσμικό όλο, σημαίνει «αρμονία», αργότερα, όπως και σήμερα, «παγκόσμια τάξη» και «σύμπαν». Επομένως ο κόσμος νοείται ως ταξιθετημένο όλο, κόσμος ως αντίθεση προς το χάος.

Το δικό μας σύμπαν [universum]: Η λέξη «universum», δανεισμένη τον 18ο αι. από το λατινικό universum που έχει την ίδια σημασία, είναι το ουσιαστικοποιημένο επίθετο εκ του «uni-versus» = στραμμένος στο ένα, ενταγμένος σε μια ενότητα (εκ του «unus» +vertere, versum). Universum επομένως, εκλαμβάνόμενο ακριβώς, σημαίνει το σύμπαν, το «Όλον ως την εσωτερική συνεκτική έννοια [Inbegriff] όλων των μερών». Στο βιβλίο αυτό χρησιμοποιώ εναλλακτικά τις λέξεις «κόσμος»-«σύμπαν» [«universum»] και προσπαθώ να θεμελιώσω την προέλευση και το νόημά τους.

α) Ένα διπλό αίνιγμα

Πίσω από τον απλό τίτλο του βιβλίου *Η αρχή των πάντων* κρύβεται ένα διπλό πρόβλημα:

- ♦ Το κεντρικό πρόβλημα για την εν γένει αρχή: Γιατί υπάρχει το σύμπαν; Γιατί δεν υπάρχει το τίποτε; Είναι το ερώτημα για το είναι του σύμπαντος γενικά.

- ♦ Το πρόβλημα στα πλαίσια των όρων της αρχής: Γιατί

το σύμπαν είναι έτσι, όπως είναι; Γιατί έχει ακριβώς αυτές τις ιδιότητες, που είναι αποφασιστικές για την ανθρώπινη ζωή και την επιβίωση; Πρόκειται λοιπόν για το πρόβλημα του τρόπου και της μορφής ύπαρξης, του ούτως είναι [So-Sein] του σύμπαντος.

Πρόκειται επομένως για κάτι όχι λιγότερο από την προέλευση και το νόημα του σύμπαντος ως κοσμικού όλου, μάλιστα της πραγματικότητας εν γένει.

Αλλά τι είναι η όλη πραγματικότητα; Είναι μόνο η «φύση» ή επίσης το «πνεύμα»; Μπορεί η Φυσική Επιστήμη να συλλάβει και το πνεύμα; Μπορούμε άραγε να λαμβάνουμε υπόψη περισσότερα από ένα σύμπαντα, που το καθένα είναι ίσως διαφορετικό από τα άλλα, δηλαδή ένα «πολυσύμπαν» [«Multiversum»], που, εννοείται, θα ήταν μόλις κάτι περισσότερο από μια απλή υπόθεση, που δεν στηρίζεται από κανενός είδους άμεση παρατήρηση; Τι είναι εν γένει η πραγματικότητα; Ξεκινώ από μια στοιχειώδη και εξ ολοκλήρου ανοικτή περιγραφή, που περικλείει «όλα τα πράγματα»: Πραγματικότητα είναι παν ό,τι είναι – το σύνολο αυτού που υπάρχει.

Στο Μεσαίωνα ρωτούσαν προπαντός τελολογικά: Για ποιο σκοπό υπάρχει ένα πράγμα; Στους Νέους Χρόνους ερωτούν κυρίως αιτιοκρατικά: Γιατί ένα πράγμα είναι έτσι, όπως είναι; Πώς είναι αυτό πλασμένο, σε τι συνίσταται και σε ποιους νόμους υπακούει; Αν θέλει κάποιος να γνωρίσει τι είναι το παν, πρέπει να γνωρίζει πώς έγινε καθετί. Αν θέλουμε να γνωρίζουμε τι είναι ο κόσμος, πρέπει να γνωρίζουμε πώς έχει γίνει. Προκαλεί εντύπωση το γε-

γονός ότι εκείνο που ήδη στην αρχή των Νέων Χρόνων συχνά επιστήμονες το στοχάστηκαν μόνο θεωρητικά, στη συνέχεια το διαπίστωσαν πειραματικά, το υπερασπίστηκαν νικηφόρα ενάντια σε όλες τις αντιστάσεις και έτσι με αγώνα δημιούργησαν για την ανθρωπότητα ένα νέο κοσμοείδωλο!

Ως «παγκόσμια ιστορία» δεν πρέπει να νοείται πλέον μόνον η ανθρώπινη ιστορία (από διακόσιες χιλιετίες), αλλά η πραγματική παγκόσμια ιστορία των 13, 7 δισεκατομμυρίων ετών από την αρχική έκρηξη. Περίπου τέσσερις αιώνες χρειάσθηκαν όμως μέχρις ότου επιβληθεί το νέο αστρονομικό-φυσικό μοντέλο του κόσμου – το φυσικοεπιστημονικό θεμέλιο του νέου κοσμοείδωλου γενικά.

β) Το νέο κοσμικό μοντέλο: Κοπέρνικος, Κέπλερ, Γαλιλαίος

Δεν ήταν κάποιος κοσμικός φυσικός επιστήμων, αλλά ένας [ρωμαιο]καθολικός (Πολωνός ή Γερμανός;) ιερέας καθεδρικού ναού, εκείνος ο οποίος επανήλθε σε μια (από μεταγενέστερους αστρονόμους φυσικώς αντικρουσθείσα) ιδέα του Αριστάρχου του Σαμίου (3 αι. π.Χ.) και, στηριζόμενος σε δικές του παρατηρήσεις, υπολογισμούς και γεωμετρικο-κινητικές μελέτες, παρουσίασε το μεγαλοφυές σχέδιασμα ενός νέου, αληθινά επαναστατικού μοντέλου του κόσμου: ο Νικόλαος Κοπέρνικος (1473-1543). Αυτός, ο οποίος είχε σπουδάσει προπάντων στην Ιταλία, πρότεινε, ως γνωστόν, στο έργο του *De revolutionibus orbium caelestium libri VI* (Έξι βιβλία για τις κυκλικές κινήσεις των ουρανίων σωμάτων)¹ το ανοικτό ηλιοκεντρικό μο-

ντέλο του κόσμου αντί του παρουσιαζόμενου από την παράδοση κλειστού, γεωκεντρικού μοντέλου του κόσμου του Πτολεμαίου, που για τον υπολογισμό των θέσεων των πλανητών σε μεγάλα χρονικά διαστήματα είχε αποδειχθεί όλο και περισσότερο ως ακατάλληλο.

Πρόκειται κατεξοχήν για μια *παραδειγματική αλλαγή*, πρώτα στη Φυσική, αλλά έπειτα με επενέργειες πάνω στο συνολικό κοσμοείδωλο και στη «Μετα-φυσική» του ανθρώπου. Η έκφραση «Κοπερνίκεια στροφή» έγινε η διακριτική έκφραση για διάφορες θεμελιώδεις επαναστατικές «στροφές», που συγκροτούν τη Νεωτερικότητα, καθώς και σχολικό παράδειγμα γι' αυτό που σημαίνει η έκφραση «παραδειγματική αλλαγή»: περισσότερο από την αλλαγή απλώς και μόνον ενός «προτύπου» [σχεδίου] σκέψης, που διαμορφώνει τη θεώρηση του κόσμου σε μια εποχή, σημαίνει την αλλαγή «ενός συνολικού αστερισμού πεποιθήσεων, αξιών και τρόπων ενεργείας και συμπεριφοράς, που γίνεται δεκτός από τα μέλη μιας ορισμένης κοινωνίας» (Thomas S. Kuhn²).

Το μοντέλο του κόσμου, που παρουσιάστηκε θεωρητικά από τον Κοπέρνικο, επιβεβαιώθηκε και διορθώθηκε έπειτα από τον Γιοχάνες Κέπλερ (1571-1630), ο οποίος είχε σπουδάσει στην Τυβίγγη ευαγγελική θεολογία, αλλ' έπειτα στράφηκε προς τα Μαθηματικά και την Αστρονομία. Οι τροχιές της περιφοράς των πλανητών δεν είναι κυκλικές, αλλά ελλειπτικές· οι τρεις νόμοι του Κέπλερ για την κίνηση των πλανητών γίνονται το θεμέλιο για μια *Astronomia nova* (1609)³. Η εμπειρικά αποκτώμενη και με-

τρητή γνώση γίνεται τώρα ο μοναδικός δρόμος για την κατανόηση της φύσης. Όμως αυτό για τον αστρονόμο Κέπλερ, που σκέπτεται φιλοσοφικά κατά τρόπον ολιστικό και οικουμενικό, με κανέναν τρόπο δεν αποκλείει την πίστη σε μια μαθηματικά θεμελιωμένη θεία παγκόσμια αρμονική τάξη σε όλα τα πράγματα και όλες τις σχέσεις⁴.

Το νέο μοντέλο του κόσμου για πρώτη φορά φαίνεται πολύ απειλητικό για το παραδοσιακό βιβλικό κοσμοειδωλό, κατά τη χρονική περίοδο, κατά την οποία ο Ιταλός μαθηματικός, φυσικός και φιλόσοφος Γαλιλαίος Γαλιλέι (1564-1642)⁵ με το κατά το ολλανδικό πρότυπο αναπτυχθέν τηλεσκόπιο ανακαλύπτει τις φάσεις της Αφροδίτης, τα τέσσερα φεγγάρια του Δία και τους τέσσερις δακτυλίους του Κρόνου και διαπιστώνει ότι σωροί από αστέρια υπάρχουν στο γαλαξία. Με την ακαταμάχητη επιβεβαίωση του κοπερνίκειου μοντέλου, κατά το οποίο η γη περιστρέφεται γύρω από τον ήλιο, και με την εισαγωγή του ποσοτικού πειράματος (νόμοι του εκκρεμούς και της πτώσεως) ο Γαλιλαίος γίνεται ο θεμελιωτής της νεότερης Φυσικής Επιστήμης.

Η παρουσίαση των νόμων της φύσης και η απεριόριστη διερεύνηση της φύσης έχουν τώρα θεμελιωθεί. Ο ίδιος ο Γαλιλαίος γνωρίζει φυσικά την απειλή των ερευνών του για το βιβλικό κοσμοειδωλό. Βασικά ήθελε να λάβει σοβαρά υπόψη τόσο «το βιβλίο της φύσης», που γράφτηκε στη γλώσσα των Μαθηματικών, όσον και το «βιβλίο της Βίβλου». Σε μια επιστολή του προς τον βενεδικτίνο B. Castelli⁶ το 1613 παρουσιάζει τις αντιλή-

ψεις του για τη σχέση της Βίβλου προς τη Φυσική Επιστήμη: όταν οι φυσικοεπιστημονικές γνώσεις είναι ακλόνητες και οι εκφράσεις της Βίβλου είναι αντίθετες, τότε απαιτείται νέα ερμηνεία της Βίβλου!

Πώς όμως αντέδρασε η [Ρωμαιοκαθολική] Εκκλησία στο νέο αυτό κοσμοείδωλο; Ποια στάση λαμβάνει απέναντι στην «κοπερνίκεια αλλαγή του συνολικού αστερισμού», προς αυτή την «παραδειγματική αλλαγή»;

γ) Η [Δυτική] Εκκλησία εναντίον της Φυσικής Επιστήμης

Είναι γνωστό και χαρακτηριστικό ότι ήδη αυτός ο ιερέας καθεδρικού ναού Κοπέρνικος ανέβαλε τη δημοσίευση του έργου της ζωής του έως τις παραμονές του θανάτου του – από αγωνία για τον Index [librorum prohibitorum], [=κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων] και την πυρά στην οποία καίγονταν οι κακόδοξοι. Ίσως από τυπική ρωμαιοκαθολική αγωνία για το νέο, και κυρίως για τη νέα φιλοσοφία της φύσης και Φυσική Επιστήμη; Όχι. Επίσης ο μεταρρυθμιστής Λούθηρος και ιδίως ο Μελάγχθων απέρριψαν το έργο του Κοπέρνικου. Αλλά επειδή αυτό είχε θεμελιωθεί μόνο θεωρητικά και παρουσιάσθηκε δήθεν μόνον ως υπόθεση, νόμιζαν ότι μπορούν να αδιαφορήσουν γι' αυτό. Διότι ο Κοπέρνικος μόνο το 1616 –όταν ήλθε στο προσκήνιο η περίπτωση του Γαλιλαίου – τέθηκε στον ρωμαϊκόν Index των απαγορευμένων βιβλίων. Η θρησκεία γίνεται έτσι εφεξής αυστηρά συντηρητική και αντιδραστική δύναμη, η [Ρωμαιοκαθολική] Εκκλησία ένας ιδρυματικός θεσμός, ο οποίος, αντί να μεριμνά για πνευ-

ματική κατανόηση, προσπάθεια και εργασία, καθιερώνει έλεγχο, Index και Ιερά Εξέταση.

Το 1632 ο Γαλιλαίος καλείται να εμφανιστεί στην Ιερά Εξέταση και καταδικάζεται εξαιτίας της παράβασης της ανυπακοής στην ήδη το 1616 διατυπωθείσα απαγόρευση της ηλιοκεντρικής του διδασκαλίας. Η πολύ χρησιμοποιημένη φράση περί της γης «Και όμως κινείται» πιθανώς δεν κατάγεται από αυτόν. Επίσης δεν υπέστη βασανισμούς, όπως συχνά υποστηρίζεται. Αλλ' εν πάση περιπτώσει είναι τόσο μεγάλη η πίεση, ώστε την 22α Ιουνίου 1633 ο σοφός επιστήμονας ως πιστός καθολικός αρνείται την «πλάνη» του. Παρά ταύτα καταδικάζεται για μη οριζόμενο χρονικό διάστημα σε κατ' οίκον περιορισμό στη βίλα του στο Αρτσέτρι, όπου μετά τέσσερα χρόνια έχασε το φως του. Εκεί του μένουν ακόμη οκτώ χρόνια ζωής μέσα στον κύκλο των μαθητών του και ετοιμάζει το τόσο σπουδαίο έργο του για τη Μηχανική και το νόμο της πτώσης, που συνετέλεσε στην περαιτέρω ανάπτυξη της Φυσικής.

Σύμφωνα με τη σημερινή κατάσταση της «έρευνας περί του Γαλιλαίου», είναι αναμφισβήτητο ότι το [ρωμαϊκό] «Άγιον Officium» το 1633 εξέδωσε μίαν εσφαλμένη απόφαση και ότι ο Γαλιλαίος μόνον εν μέρει ήταν υπεύθυνος γι' αυτό για το οποίο κατηγορήθηκε. Αυτό διαπιστώνει ο ρωμαιοκαθολικός ιστορικός της Εκκλησίας Georg Denzler σε μελέτη του υπό τον τίτλο «Η περίπτωση του Γαλιλαίου και κανένα τέλος», εναντίον ακόμη και σήμερα ενεργών ρωμαιοκαθολικών απολογητών⁷.

Ήταν η σύγκρουση του Γαλιλαίου με την Εκκλησία

μία ατυχής μεμονωμένη περίπτωση; Όχι, ήταν ένα συμπτωματικό προηγούμενο, που δηλητηρίασε στη ρίζα της τη σχέση της ανερχόμενης νεαρής Φυσικής Επιστήμης με την Εκκλησία και τη Θρησκεία, διότι η στάση της Ρώμης και κατά την επόμενη χρονική περίοδο δεν άλλαξε, αλλά μπροστά στην πρόοδο της Φυσικής Επιστήμης (και αργότερα ιδίως της βιολογικής έρευνας με τον Κάρολο Δαρβίνο) σκλήρυνε ακόμη περισσότερο. Μετά τον μοιραίο αφορισμό του Λουθήρου και των Προτεσταντών από τη Ρώμη, η περίπτωση του Γαλιλαίου επέφερε μια σχεδόν αθόρυβη μετανάστευση των φυσικών επιστημόνων από τη [Ρωμαιοκαθολική] Εκκλησία και μία διαρκή σύγκρουση μεταξύ της Φυσικής Επιστήμης και της κυρίαρχης Θεολογίας· η Ιταλία και η Ισπανία, υπό την τρομοκρατία της Ιεράς Εξέτασης, έμειναν γι' αυτό έως τον 20όν αιώνα χωρίς αξιόλογη φυσικοεπιστημονική ανάπτυξη. Ωστόσο η εκκλησιαστική καταστολή δεν επικράτησε εναντίον της προφανούς φυσικοεπιστημονικής αλήθειας.

Σε μια εποχή όπου η πίστη και οι φυσικές επιστήμες φαίνεται να έρχονται συνεχώς σε αντιπαράθεση, αναρωτιέται κανείς αν οι θεολόγοι και οι επιστήμονες μπορούν να βρουν κοινά σημεία συμφωνίας. Ναι, απαντάει ο επιφανής θεολόγος Χανς Κινγκ, καθώς υποστηρίζει ότι η θρησκεία και η επιστήμη δεν αποκλείουν η μία την άλλη αλλά αλληλοσυμπληρώνονται.

Ο Κινγκ επικεντρώνεται στην αρχή όλων των πραγμάτων –του χρόνου, του κόσμου, του ανθρώπου– και, από το Μπικ Μπανγκ μέχρι τη Θεωρία της Σχετικότητας, εξετάζει τις απόψεις που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς σχετικά με τις αρχές του σύμπαντος και της ζωής. Επιχειρεί να συμφιλιώσει τη θεολογία με τις πιο πρόσφατες επιστημονικές ανακαλύψεις και ισχυρίζεται ότι είναι πλέον αναχρονιστικό το μοντέλο σύγκρουσης μεταξύ τους. Ενώ δέχεται την εξέλιξη όπως την περιγράφουν οι επιστήμονες, είναι υπέρμαχος του ρόλου που είχε ο Θεός στη θέσπιση των νόμων της Φύσης και στη διευκόλυνση της περιπέτειας της Δημιουργίας.

Τελικά, ο Χανς Κινγκ προκαλεί τους αναγνώστες να σκεφτούν βαθύτερα για την αρχή των πάντων, εγκαινιάζοντας ένα νέο ξεκίνημα στο διάλογο και στην κατανόηση.

Εκδόσεις *Θυρανόσ*

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 590
www.psichoglos.gr • e-mail: info@psichoglos.gr

ISBN 978-960-453-537-8

ΚΩΔ. ΜΗΧΡΩΣΗΣ 08260

ΔΙΑΒΑΖΩ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΓΙΑΤΙ ΚΑΘΕ ΒΙΒΛΙΟ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΒΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ